

Amit fővárosunkról tudni kell (24.)

A GELLÉRTHEGY

A Gellérthegyet régebben Pesti- vagy Kelenhegynek, eredetileg Pesti-Öreghegynek nevezték. A Duna-parton me-redeken felszökő dolomit szik-la tövében hévizek fakadnak. Itt voltak azok a mészégető kemencék, melyek Budapest nevét adták. A Gellérthegy déli lejtőjén egy kelta oppi-dum állt, tojásdad alaprajzzal, melynek várfalait még nem ta-lálták meg, a hegy tabáni lej-tőjén pedig a harmincas évek-ben egy nyílt eraviszkusz-tele-pülés maradványait tárták fel. A lakosság földműves fog-lalkozására vallanak az itt ta-lált kézi malmok és hombárok. A lekerekített négyszög alakú lakóházakat faszerkezetű vagy fonott agyagtapasztásos fa-lakkal, agyagpadlókkal építet-ték, középen mélyített tűzhely-lye. A hegy alatt egy faze-kasműhelyt is találtak, szép kerámiával.

A MONDA SZERINT a Gellérthegyről taszították le a kereszténység ellen lázadó po-gány magyarok 1046-ban, a lengyel földről érkező, Árpád-házi hercegek elé siető, Gellért püspököt.

A hegy tetején kisebb török erőd állt, majd a Csillagvizs-gálót és a Citadellát építették ide. A XIX. században a hús-vét másnapján rendezett gel-lérthegyi búcsúk nagyon látog-gatottak voltak. A Citadella kö-rül modern kertépítési stílusb-an, Jubileumi-parkot ültettek 1965-ben.

A Gellérthegy déli lábánál álló Gellért-fürdő őse a török időkben, „Ácsik ilidzsé”-nek nevezett termálfürdő volt. Vi-zének gyógyerejét már a tö-rökök is korán felismerték, és távoli vidékekről is felkeres-ték a gyógyulni vágyók. Evlia Cselebi török világotudató mondja, hogy „a francia beteg-ségre és más hétféle bajra hasznos. E fürdő használatá-nak szabálya az, amikor a test egészen vörös lesz benne, ki kell menni belőle és magát melegen kell tartani”. Az 1686-os visszafoglalás utáni időkben Sárosfürdő néven volt ismert, és még a múlt század végén is működött.

A Gellért-fürdő és -szálló épületét 1918-ban fejezték be Sebestyén Artur, Hegedüs Ár-

min és Stark Izidor tervei sze-rint. A gyógyfürdőkön kívül strandja, hullám- és pezsgő-fürdője is van. A második vi-lágháborúban megsérült szál-lót korszerűsítve helyreállítot-ták.

Az 1948—49. évi forradalom és szabadságharc leverése után, a forradalmi megmozdu-lások ismétlődésének megaka-dályolására, a rebellis magya-rok fékmentartására erődrend-szer felépítését határozta el az uralkodó. Haynau tábornagy Zitta Emanuel mérnökkari tisztelet bízta meg a magyaror-szági új erődláncolat megter-vezésével. A nagyszabású terv-ből azonban csak a város föl-lé 125 méter magasságban emelkedő gellérthegyi felle-g-vár valósult meg.

I. FERENC JÓZSEF 1850-ben 200 000 Ft költséget en-gedélyezett a Citadella meg-építésére. Az épület helyét az 1813—49-ig itt állt Csillagda és a körülötte levő virág- és szőlőkertek területén jelölték ki. Az építési munkát Kasellik Ferenc építőmesterre és Zit-terbarth Mátyásra, korának jónevű építészére bízták. A Ci-tadella alaprajza hosszan el-nyújtott. A tulajdonképpeni erőd a hegytető nyugati olda-lán áll, és egy emelettel ki-emelkedik a nyugatra és ke-letre épült védőművek közül. Ez a központi erőd félkörös udvar köré épült, helyiségei kéttraktusosak, boltozatos ter-mek vannak bennük, az ún. kazamaták. Lőrésaik a Duna és a budai hegyvidék felé, de a belső udvarra is néznek.

A Zitta-féle harcászati el-képzelésnek ez a védőmű tel-jesen megfelelt. Kevés számú katona képes lett volna a vá-rost innen lőni, a vele szomszédosan elképzelt erődöt, il-letve erődöket támogatni, és a jól védhető erődben megvárni a felmentést. A központi épü-let udvarán 80 m mély ciszter-na van, és nyugat felé az erőd védelmére védőárkot is von-tak. Előtte hosszú lejtő (glacis) húzódik.

Kelet felé, az erőd falának tövében, ugyancsak árok épült, ezen át felvonóhid vezetett a a keleti védőmű udvarába. Az udvart is bástyák védték, me-lyek közül a keleti félkörben, az északi és déli ötszögben ugrott a falak elé. Az egész építmény 220 m hosszú, 45—60 m széles. A falak magassá-ga 12—16 m.

A Citadellát 1845 júniusában vette birtokába az osztrák ka-tonaság, 60 ágyúval. Minthogy az eredetileg elképzelt erőd-lánc egymásra támaszkodó erődök alkotta rendszerének többi tagja nem épült meg, a Citadella társtalan erődje nem érte el tervezett hadászati ér-tékét. Falai külső célpontul szolgáltak volna az ellenség-nek. Nem is hadászati célt szolgált már ebben az idő-ben — amikor a várakat, a tüzérség fészkeit igyekeztek minél rejtettebben, minél vé-detebben építeni —, hanem inkább a polgári lakosság meg-félemlítésére épült.

Budapest lakossága előtt ezért vált gyűlöltté az épít-mény, az akkori sajtó a gel-lérthegyi Bastille-nak nevezte. A közvélemény állandóan fog-lalkozott azzal a kíváncsisággal, hogy a Citadellát le kell rom-bolni. Az itt elhelyezett tüzér-ség csak egyszer kapott mun-kát: a király születésnapján a díszlövéseket adta le. Ezenkí-vül a vár árbócának kosará-va lejték a közeledő hajó-kat, de ez csak játék volt. Végre 1897-ben a Citadella a katonaságtól a városi tanács birtokába került, amikor is képletesen rommá tették: a a tőpü fölötti falrész, a déli bástya falainak egy szakaszát és a főerőd nyugati faltömbjét megbontották.

A CITADELLA lebontásá-nak vagy felhasználásának gondolata fennállása óta fog-lalkoztatja a közvéleményt, kü-lönösen a Közmunkák Taná-c a megalakulása óta (1879). Széchenyi István régi gellért-hegyi tervét veti fel fia. Ődön, a Citadellával kapcsolatban: egy magyar Pantheon tervét; és azóta is sokféle terv merült fel míg legutóbb turistaszál-ló és söröző lett az épületből.